

Juhlapuhe Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto ry:n Marjetanpäivän juhlassa 18.7.2010.

Muistojen paikkoja

Ahti Paulaharju kirjoitti Totto-lehdessä vuonna 1957: ”Ihminen on ympäristönsä kasvatti. Hän on kiinnitetty siihen maisemaan, jossa hän asuu, myös naapureihin, ystäviin... Hän tarvitsee heitä, koska ei voi elää ilman heitä. Sanotaan myös, että kerro, kenen kanssa sinä seurustelet, niin minä sanon millainen sinä olet. Tämän käsitteen voimme laajentaa merkitsemään myös sitä, että millainen on kunkin kotipaikka ympäristöineen, sellaisia ovat myös sen asujaimet.”

Palataanpa ajassa taaksepäin. ”Entinen Rovaniemi oli omalaatuinen, ja tällä erikoisuudellaan se valloittikin etelästä tulleiden mielet. Mutta tämänpäivän matkustaja saapuu [tänne] kohta kuin johonkin etelä-Suomen asutuskeskukseen, sillä niin samankaltaisista valinmuoteista ne ensi kädessä näyttävät kopautetuilta... Taipumus aineellisuuteen on huumannut ihmisten mielet jopa jyrkkään haluun hävittää kaikkea aikaisempaa uuden tieltä... Historia on puolueeton. Jälkeläisemme tulevat aikanaan arvostelemaan meitä ja meidän tekojamme: mitä olemme tehneet ja miten sekä mitä olemme jättäneet tekemättä ja miksi näin... Nykyinen teknillisesti yksipuolinen kehitys saattaa hyvinkin johtaa meidät kaikki henkiseen nälkään. Ehkäpä jo nyt tunnemme kaikki jonkinlaisia enteitä alkavasta sielullisesta painajaisesta seurauksena tällaisesta vajavaisesta edistymisestä.”

Edellinen teksti ei ole katkelmia Uusi Rovaniemen tai Lapin Kansan mielipidekirjoituksista. Sanat eivät ole myöskään minun kirjoittamiani – vaikka hyvinkin voisivat olla. Kyse oli edelleen Ahti Paulaharjun tekstistä. Olikin ”mieltäkiinnittävää” löytää samalla tavalla ajatteleva hengenheimolainen vuosikymmenten takaa tästä mm. Pohjois-Pohjanmaan museon intendenttinä toimineesta henkilöstä.

Paulaharju mainitsee Lapin sodan aiheuttaman tuhon perinteen katkaisijaksi: ”Kauppala on täytynyt rakentaa tuhkasta uudelleen äärimmäisen nopeassa tahdissa, mutta sittenkin olisi mielestäni voitu perinteitä rikastava, henkisiä arvoja omaava ja silmiä hivelevä yhdyssilta menneisyyteen säilyttää lujana edes jossakin määrässä. Kotiseudunhoidollisesti hyvin vaalittu paikkakunta on kaunis ja viihtyisä”, hän lisäsi.

Saksalaisten sotajoukkojen noudattama poltetun maan taktiikka, Lapin sota, tuhosi Rovaniemen 90-prosenttisesti, niin kuin kaikki tiedämme. Kulttuurihistorian professori Marja Tuomisen mukaan koko Lappi koki silloin kollektiivisesti materiaalisen, henkisen ja kulttuurisen katastrofin. Esimerkiksi omaan henkilöhistoriaani kuuluvat äitini ja mummoni tarinat evakosta paluusta piippujen ja raunioiden keskelle. Sodan tuholla ja myös sitä seuranneella jälleenrakennuskaudella oli laaja-alainen ja kulttuuria syvältä koskettava ja ajassa kertautuva vaikutuksensa lappilaiseen mielenmaisemaan, kirjoittaa Tuominen.

Viime vuonna esitetyssä televisio-ohjelmassa Ruma Suomi valaistiin menneisyyden merkitystä tässä päivässä. Rovaniemen jälleenrakennuskauden arkkitehtuuria tutkineen Charlotte Malabraden mukaan myös sodan jälkeen rakennetuilla taloilla oli yhteytensä sotaan. Uusilla rakennuksilla ei ollut suhdetta vanhaan ja niin niitä ei vielääkään yleisesti pidetä historiallisesti arvokkaina ja säilyttämisen arvoisina. Uusi rakennuskanta oli liian kaukana perinteisestä Perä-Pohjolaisesta rakennuskulttuurista – siitähän Ahti Paulaharjokin kirjoitti. Sodan mentaaliset jäljet vaikuttavat siis edelleen suhtautumisessa esimerkiksi vanhojen rakennusten suojeluun, niiden kunnossa pitämiseen, oikeuteen jäädä olemaan.

Nyt tosin tunnustetaan näiden ”uusien” jälleenrakennuskauden rakennusten arkkitehtonisia arvoja. Esimerkiksi Ferninard Salokankaan suunnittelemat talot ovat saaneet sijansa merkittävänä jälleenrakennuskauden rakennuksina kiitos Malabraden tutkimuksen ja Lapin maakuntamuseon tekemän näyttelyn. Näyttelyhän kiinnosti myös valtakunnallisesti, ja se oli esillä Helsingissä Rakennustaiteen museossa. Mutta – niin kuin tiedetään – kaikki eivät suinkaan näe Salokankaan talojen arvoa; kiista Rovakadun yläasteesta ja rakennuskompleksiin kuuluvasta opettajien asuintalon kohtalostahan kytee parhaillaan.

Mitä jäi, mitä purettiin?

Mutta mitä olivat ne 10% rakennuskannasta, joka jäi Lapin sodassa tuhoutumatta – muutama mainitakseni. Ensimmäiseksi tulee mieleen Kotiseutumuseo Pöykkölän hieno pihapiiri, samoin kunnostettu Alaruokasen talo Valtakadulla sekä vuonna 1909 rakennettu Vanha Rautatieasema, joka tosin nyt on ikään kuin kuilun partaalla, nelostien montun reunassa. On myös Asemapäällikön talo, joka valitettavasti jäi Revontulikeskuksen varjoon. On vastikään marjapuuronväriseksi maalattu Rautatieläisten talo, jota kuvittaja-graafikko Ulla Etto on tehnyt tunnetuksi upeassa Priitu-kirjassaan. Entäpä vuonna 1930 valmistuneet Ounaskosken

sillan kiviset siltapilarit: mitä ne ovat saaneet nähdä? Ja postiautovarikko ja sen historia – siitä saamme lukea tulevasta Korundi-kirjasta.

Kansankadulla on Toivo Salervon vuonna 1927 suunnittelema saneerattu ja suojeltu opettajain asuintalo. Se ja vieressä oleva ”uusi” Ferninard Salokankaan suunnittelema opettajain asuintalo sekä Lyseonpuiston lukion remontissa oleva rakennus 1950-luvulta muodostavat sellaista ehyttä, rakennuskulttuurisesti kerroksista kokonaisuutta, jota on ilo katsoa ja aistia paikan henkeä. Ihailen myös yksityisten ihmisten toimia, esimerkiksi Pohjolankatu 37:ssä olevaa 20-luvulla rakennetun Konttijärven talo kunnostusta ja samoin Maija-Liisa Laurin vaalimaa kotitaloa jälleenrakennuskaudelta. Se kukoistaa nyt käsityöläisten talona.

Mutta mitä on hävitetty siitä 10%:sta, joka säilyi sodan tuhoilta? Kaipaam kaljatehtaan rakennusta, joka sijaitsi Pohjanhovin vieressä. Lapsuuteni maisemista ikävöin vanhaa Kairatien varressa Aronrinteen läheisyydessä olevaa Kangas-Arolan Perä-Pohjolaista pihapiiriä, jonka päärakennus oli Rovaniemen vanhimpia taloja. Kaipaam myös funkkistyylistä Karjapohjolan rakennusta Koskikadulla – puhumattakaan niin sanotusta Toton kiinteistöstä nykyisen Lordin aukion, entisen Sampo-aukion ja vielä entisemmän Kulman varrella. Meillä jokaisella on paikkoja, joihin muistomme kiinnittyvät. Minun kiinnittyvät näihin ja vielä moniin muihin. Entäpä Ounasjoentien kioski? Muistatteko vielä sitä?

Meillä alkuperäisillä rovaniemeläisillä on omat muistojemme paikat, kullakin omansa ja junantuomilla omansa. Nykyisyys rakentuu suhteessa menneisyyteen, joka sekin on monikerroksista. Vähitellen muistojen paikkoja – jotka ovat osa asuinympäristön viihtyvyyttä – syntyy meille kaikille uusistakin paikoista. Siteeraan vielä Ahti Paulaharjua: ”Meidän on vain löydettävä se tie, jota noudattaen me taidamme hoitaa kotiseutuamme. Tämän tien suunnistamisessa ovat vastuussa eivät ainoastaan kaikki kuntalaiset, vaan ennen kaikkea myös kuntien johtomiehet, joilla juuri on merkittävä osuus päätöksien teossa.”

Hyviä siltoja

1920-luvulla rakennetussa Kauppayhtiön talossa, joka vaurioitui sodan hävityksessä ja joka rakennettiin osin uudestaan, on Kahvila Kauppayhtiö. Osa sen viehätystä on suhteellisen ehyt funkkistalokokonaisuus naapuristossa. Kauppayhtiö on monenlaisten ihmisten

kohtaamispaikka, musiikkiklubi, kahvila jossa kaikki on kaupan, myös tuoli jolla istut!
 Kauppayhtiöstä kyselee moni, joka ei ole ikinä kaupungissa käynytkään, sanotaan.
 Käsitteeksi muodostunut Kauppayhtiö on myös ”kotiseudunhoidollisesti” upea saavutus.

Myös Rovaniemen Wanhat Markkinat ponnistavat samalla tavalla ruohonjuuritasolta. Viime kesänä alkanut koko kansan kulttuurihistoriallinen katutapahtuma pidetään alkuperäisellä markkinapaikalla Vanhalla Torilla ja Jätkänpuistossa. Markkinoiden henki oli aivan erityinen, markkinoilla tallustellessani olin ylpeä siitä, että olen rovaniemeläinen. Samoin olin ylpeä juuristani ja varsinkin rovaniemeläisten taiteellisesta lahjakkuudesta, kun näin Olli Tiuraniemen tekstiin pohjautuvan näytelmän *Mustan joen syke* Tampereen teatterikesässä vuonna 2007. Rovaniemen teatterille sovitettu näytelmä kertoi siitä, mitä tapahtui kun lohi ei enää noussut Kemijokeen Isohaaran voimalan ohi. Matti Wacklin Aamulehdessä kirjoitti: ”Kaikesta näkee, että rovaniemeläiset tekevät töitä sydänverellään. Rovaniemen murretta puhuva esitys on vahvatunnelmainen ja yhteisöllinen.” On tärkeää käsitellä perinteen katkeamista ja elämäntavan kuolemaa.

Vielä haluan nostaa esiin Rovaniemen kulttuurilautakunnan asettaman ympäristötaidekilpailun, jonka voitti taiteilijoiden Liisa Karintauksen ja Tiia Lepistön ehdotus *Muistojen reitti*. Siinä kaiverretaan messinkilaatoille kuvia kaupungin muuttuneista näkymistä, rakennuksista, kaduista ja silloista. ”Muistojen reitti -työssä on syvyyttä ja ajattomuutta sekä vahva kulttuurihistoriallinen lataus”, arvioi raati. Teos toimii messingin ansiosta myös ilmansaasteindikaattorina. Taiteilijat ja opiskelijat toimivat myös muutoin kaupungin kehittymisen puolesta: maaliskuussa taiteiden tiedekunnan yhteisötaiteen opiskelijoiden taidetyöpaja haki kaupunkilaisilta kommentteja kaupunkisuunnittelusta. ”Kaupunkilaiset kokevat, että päätökset rakentamisesta ja purkamisesta tehdään ilman että heillä olisi mahdollisuutta vaikuttaa. Kun he näkevät vasta valmiit, tai pitkälle viedyt suunnitelmat, ei ole ihme että reaktio on kärjistynyt”, kiteytti työpajaa vetänyt Annamari Manninen. Lapin maakuntamuseossa taas on tekeillä näyttely ja kirja valokuvaaja Iikka Paavalniemen Rovaniemestä 1900-luvun alussa. Tässä rovaniemeläisten identiteettiä vahvistavassa projektissa myös Kotiseutuyhdistys Totto on vahvasti mukana.

Identiteetin, maiseman, ympäristön ja menneisyyden kunnioittamisen puolesta tehdään myös paljon näkymätöntä työtä. Esimerkiksi Rovaniemen matkailuoppaiden asiantunteva opastus voi johdattaa rovaniemeläisenkin kaupungin historiallisiin ytimiin. Itse olen mukana

kansallisen kaupunkipuiston ohjausryhmässä. Kansallinen kaupunkipuistohan voidaan perustaa, kun halutaan säilyttää kaupunkimaiseen ympäristöön kuuluvan alueen kulttuuri- tai luonnonmaisema – juuri sitä Rovaniemen mahtava suurjokiluonto osittain erämaisine vaaroineen on – tai kun painotetaan historiallisia ominaispiirteitä – niitähän riittää tämän paikan rikkaassa historiassa. Kolmantena vaaditaan kaupunkikuvallisia, sosiaalisia tai virkistysellisiä arvoja – ei ongelmaa niidenkään suhteen! Myös poliittista tahtotilaa on, sillä kaikki puolueet ovat asettuneet kansallisen kaupunkipuistoidean taakse. Olen innoissani mukana tässä hankkeessa, sillä sen kautta kaupunkikuvaan liittyvien asioiden arvottaminen ja suunnittelu olisi pitkäjänteistä.

”Meille on määrätty ylevä tehtävä, toimia oikealla tavalla yhdyssiteenä menneisyyden ja tulevaisuuden välillä. Tällaisena yhdyssiltana olemista emme voi suinkaan pakoilla, olemme sitten joko huonona tai hyvänä siltana”, kirjoitti Ahti Paulaharju Totto-lehdessä. Pyritään siihen hyvänä siltana olemiseen.

TaT Mervi Autti

Ahti Paulaharjun teksti on ollut ensin vuoden 1956 Marjetanjuhlan juhlapuhe:
”Marjetanjuhla oli 22.7.1956 kauppalan jatkokoululla, Rovakatu 4. Juhlapuheen piti intendentti Ahti Paulaharju, aiheenaan ”Ihminen – ympäristönsä kasvatti.” (Totto III, 10–15).